

**לעילוי נשמה
הרב חפץ בן אסתר זצ"ל
ראש השנה**

חידושי תורה ושאלות מ - א' ועד ת' על פרשת השבוע ועניינא דיומא מהמפרשים מדרשים וכד' התשובות מסודרות לפי סדר א-ב
בסימנא טבא – תחל שנה וברכותיה

קריאה ליום א' של ראש השנה בספר בראשית, וי-הוה פקד את שרה פאָשר אָמר מפרק כא פסוק א, עד פסוק לד. ומפטיר בספר שמואל מתחילתו ועד סוף תפילת חנה בפרק ב'. ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים.

קריאה ליום ב' של ראש השנה בספר בראשית, ויהי אחר הדברים האלה והא-להים נסה את אברהם מפרק כב פסוק א, עד פסוק כד. ומפטיר בספר ירמיהו פרק ל"א. כה אָמר י-הוה מצא חן במדבר. ובשבת ר"ה במנחה קוראים בפרשת האזינו.

בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה (ר"ה יא). על פקידתה של שרה אמנו אנו קוראים בקריאת התורה. פקידתה של חנה מוזכרת בהרחבה בהפטרה ליום הראשון של ראש השנה ואילו רחל אמנו מוזכרת בהפטרה של היום השני.

לא יחל דברו ככל (במדבר ל ט) ס"ת אלול
רמז לעשות התרת נדרים בחודש אלול (ש"ך עה"ת), ונוהגים לעשותו בערב ראש השנה.

וירא והנה איל אחר נאחו בסבב בקרניו (בראשית כב יג) איתא בזוהר שאברהם ראה את ה"איל" שהוא "אחר" ה"סבב" מסביר ואומר שאברהם ראה את האותיות הבאות אחרי אותיות המילה "סבב":
האות אחר "ס" הינה - ע, האות אחר "ב" הינה - ג, האות אחר "ד" הינה - ל.

ראה אברהם את חטא העגל והקריב את האיל ככפרה לעם ישראל לעתיד לבא. קורבן בן בקר הינו תיקון לחטא העגל לכל בני ישראל ואהרון. **ואיל לעלה** להזכיר את עקדת יצחק ומסירות הנפש של אברהם ויצחק שבזכותם הקב"ה קיבל את סנגורו של משה ואמר **סלחתי כדברך**. כמו כן אברהם השתמש בכל חלקי האיל לתשמישי קדושה כגון שופרות, תפילין, כינור דוד ועוד. כתוב בזוהר שאברהם לקח את האיל **ויעלהו לעלה תחת בנו** שכל אברי האייל כנגד אברי יצחק שנאמר **נפש תחת נפש עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל**.

ותשובה ותפילה וצדקה, מעבירין את רוע הגזרה.

אמרו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, שבאה לפניו אישה וביקשה רבי פרנסני, אמר העבודה כלומר נשבע בעבודת ביהמ"ק שהקופה ריקה, אמרה לו אם אינך מפרנסני אישה ושבעת בניה מתים מרעב, מה עשה עמד ופירנסה משלו. לימים חלה ונטה למות אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה אתה אמרת כל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, והוא החיה אישה ושבעת בניה, מיד קרעו את גזר דינו והוסיפו לו 22 שנה.(בבא בתרא יא.)

לכאורה מדוע הוסיפו לו דווקא 22 שנה

הגאון מוילנא בקול אליהו פרשת ראה, מבאר על דרך הרמז והחשבון - אמרו בגמ' בסוטה (כ). לגבי סוטה שאם יש לה זכות, הזכות תולה ולא מתה מיד, ונחלקו שם כמה זמן הזכות תולה וקי"ל להלכה כשיטת חכמים שזכות תולה היינו ג' חודשים. אמרו בגמ' (בבא בתרא ט): שהנותן פרוטה לעני מתברך בו' ברכות, והמפייסו בדברים מתברך ביא' ברכות. הביא הגר"א בשם המפרשים שענין הברכה והזכות הנזכרת הכוונה שמעכבים את גזר דינו של אדם ולא נענש במהרה. נמצא שבנימין הצדיק שהיה מפייס את האלמנה בדברים (הכוונה שהפיוס בדברים היה שאמר לה בשבועה שאין בקופה של צדקה מאומה לתת לה וכתב המהרש"א שאם אין לך לתת לעני פייסו בדברים), זכאי ליא' ברכות, כלומר יא' זכויות, כאשר נכפיל כל זכות שתולה את הגזר דין בג' חודשים המבוארים במסכת סוטה, נמצא שלושים ושלושה חודשים (יא' ברכות כפול ג' חודשים). אולם דקדקו מלאכי השרת ואמרו אישה ושבעת בניה, היינו צריך להכפיל את 33 חודשים בשמונה נפשות, סה"כ 264 חודשים. מסיים הגר"א 264 חודשים הם 22 שנים שהוסיפו לבנימין הצדיק.

ביאור נוסף – מהחפץ חיים, כתב הרמב"ם (הל' מתנות עניים יז) שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל שמך ונותן לו מתנה או הלוואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול ועל זה נאמר **והחזקת בו גר ותושב וחי עמך** כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך. בפסוקים אלה ישנם 22 תיבות (ויקרא כה לד-לה) **וכי ימוך אחיד ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך. אל תקח מאתו נשך ותרביית ויראת מא-להיך וחי אחיד עמך.** לפי זה יוצא שפירנסו משלו וחזקו את ידם באופן כזה שלא יצטרכו לבריות. וכנגדן זכה בנימין הצדיק לכ"ב שנות חיים נוספות.

י-הוה שמעתי שמעך יראתי י-הוה פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע ברגו רחם תזכור. (חבקוק ג ב)

איתא בגמרא (בי"ב טו.) – אָמר יריש לקיש: הוא שָׁטן, הוא יָצַר הָרַע, הוא מְלַאךְ הַמָּוֶת. איתא בחז"ל והענין מבואר שאמר שהוא השטן הוא היצה"ר הוא מלאך המות כו' כמ"ש בפסוק **צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו.** (תהלים לו לב) שקשה הוא להינצל ממנו ובעי לאפוש ברחמי טפי ומפרש ומסיים בזה תנא יורד ומתעה שהוא יצה"ר מתעה את האדם מדרך טובה לרעה ואח"כ עולה ומרגיזו משטין פני ה' אל התועה ואח"כ נוטל רשות ונוטל ממנו נשמה ולא קאמר נמי הכא יורד ונוטל נשמה כמ"ש עולה ומתעה לפי שהנשמה אף בחיי האדם היא מתדבקת בעליונים ע"י המושכלות ומלאך המוות מפרידם שם מן הגוף ודי למבין. (חידושי אגדות שם)

כתב החת"ס - אם היצר הצליח לפתות את האדם לעבור עבירה ומיד אח"כ בטרם עטה היצר על עצמו את תפקיד השטן הזדרז האדם ועשה תשובה נמצא שכבר אין לו לשטן מה לקטרג. כאשר האדם עובר עבירה הוא **בחרם** מן השמים על רמ"ח איבריו. כאשר עושה תשובה **החרם** והרמ"ח הופכים ל-**רחם**. רמז לדבר – האותיות הבאות אחרי **שטן** הן **ת' י' ס'** לומר שהוא מסית כנגד האדם לאחר שחטא. לעומת זאת האותיות המקדימות את **השטן** הן **ר' ח' מ'** לומר שאם הקדים האדם ועשה תשובה הריהו זוכה ל-**רחם**.

שאלות

- א. במוסף של ראש השנה בברכת הזיכרון אומרים: **וְנִזְכְּרְתִי אֶת פְּרִיטִי וְעֶקֶב וְאֶת פְּרִיטִי יִצְחָק וְאֶת פְּרִיטִי אַבְרָהָם וְאֶת פְּרִיטִי יִצְחָק וְאֶת פְּרִיטִי יִצְחָק וְאֶת פְּרִיטִי יִצְחָק**. (ויקרא כו מב) מדוע לא נאמר זכירה אצל יצחק.
- ב. מצוות עשה מן התורה לתקוע בשופר בראש השנה. בשבת לא תוקעים חז"ל גזרו שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעברנו ד' אמות ברשות הרבים. מתי תוקעים בשבת בשופר.
- ג. אַנְטִיגֵנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ קָבַל מִשְׁמֵעוֹן הַצְּדִיק. הוא הֵיךְ אֹמֵר אֵל תְּהִי כְעֶבְדִּים הַמְשֻׁמְשִׁין אֶת הַרֵב עַל מִנַּת לְקַבֵּל פָּרֶס אֲלֵא הוּוּ כְעֶבְדִּים הַמְשֻׁמְשִׁין אֶת הַרֵב שְׁלֵא עַל מִנַּת לְקַבֵּל פָּרֶס. (אבות א ג) **לכאורה** קשה מהגמרא (פסחים ח.) האומר סלע זו לצדקה בשביל שִׁיחִיָּה בְּנֵי הָרֵי זֶה צְדִיק גָּמֹר. אם אסור לעבוד את הקב"ה ע"מ לקבל פרס כיצד המקיים מצוות צדקה בשביל שיחיה בנו הרי זה צדיק גמור.
- ד. כתב השו"ע (או"ח תקפג ב) אוכלים (בר"ה) ראש כבש לומר נהיה לראש ולא לזנב וזכר לאילו של יצחק. כתב המשנה ברורה - וטוב יותר של איל, אם אין לו ראש כבש, יאכל ראש אחר, של בהמה או של עוף. וכתב החיי אדם שאם אין לו ראש בהמה או עוף יקח ראש של דג. **מדוע** אין לקחת ראש של עז.
- ה. מה הטעם שאומרים שבע פעמים (וי"א פעם אחת משום טורח ציבור) לפני תקיעת שופר את פרק מ"ו בתהלים **לְמִנְצַח לְבָנֵי קִרְחַת מִזְמוֹר**.
ו. ראייה בהפטרה שהנחשד בדבר שאין בו צריך להודיעו, היינו שאם חשדוהו שלא כדין צריך לנקות את עצמו מהחשד.
ז. איתא במשנה (תמיד ד) לא היו כופתין את הטלה, אלא מעקדין אותו. דהיינו את קרבן התמיד לא היו קושרים בשתי ידיו לעצמם או בשתי רגליו לעצמם, כדי שלא לעשות כחוקות הגוים, שכך היו עושים כששוחטין לעבודה זרה. אלא מעקדין אותו, היד עם הרגל לחוד (פעמיים). **מה הטעם** שקושרים את הטלה בקרבן התמיד דווקא יד אחת ורגל אחת, היו יכולים לקשור את הידיים והרגליים יחד.
ח. איזה אדם לא יכול להוציא את עצמו ידי חובה בתקיעת שופר וגם לא יכול להוציא את האחרים ידי חובה. (לא מדובר בחש"ו)
ח. אם ראה תרצה **בְּעֵינֵי אֲמִתָּהּ וְנִזְכְּרְתִי וְלֹא תִשְׁכַּח אֶת אֲמִתָּהּ וְנִתְמַתָּה לְאֲמִתָּהּ וְנָרַע אֲנָשִׁים וְנִתְמַתִּי לִי-הִנֵּה כֹל יָמֵי חַיָּי וּמִוְרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ** (שמואל א יא) מדוע נאמר בפסוק ג' פעמים **אֲמִתָּהּ**, ר"ת חנה.
ט. **וְאֵל תְּבוֹא בְּמִשְׁפַּט אֶת עֲבָדָי כִּי לֹא יִצְדָק לְפָנֶיךָ כֹּל חַי**. (תהלים קמג ב) **כיצד** מבקש דוד המלך ע"ה מהקב"ה שלא ידון אותו כלל, האם יכול האדם להיפטר מן הדין בטענה כי לא יצדק לפניך כל חיי?
י. שמות נוספים לחודש תשרי.
י. מתי יחול ראש השנה בעשרה לחודש שהוא יום הכיפורים.
כ. וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֵךְ אֶת יִצְחָק אֲשֶׁר אֶהְבֵּת אֶת יִצְחָק וְלֶךְ אֵל אַרְצֵי הַמִּדְבָּר וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶסֶד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ. (בראשית כב ב) איתא במדרש שיצחק ביקש מאביו שיעקוד אותו ויקשור אותו היטב. לכאורה הרי כתוב **וַיִּלְכְּוּ שְׁנֵיהֶם יִצְחָק**. (בראשית כב ח) תרגום יונתן וַאֲזָלוּ תַרְוִיהוֹן בְּלֵב שְׁלֵיִם פְּתָדָא. פרש"י - ואע"פ שהבין יצחק שהוא הולך להישחט וילכו שניהם יחדו בלב שווה. לשם מה ביקש יצחק שאביו יעקוד אותו. מצוות עשה מן התורה לתקוע בשופר בראש השנה. כתב הרמב"ם (הל' שופר פ"ב ה"ו) יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, אין תוקעין בשופר בכל מקום. הטעם שמא התוקע יצטרך ללכת ביום ראש השנה לחכם על מנת שילמד אותו כיצד לתקוע בשופר, והוא יטלטל את השופר ברשות הרבים. איזה מצוות נוספות חז"ל גזרו שלא לקיימם בשבת. וסימנם **וַיִּבְאֵר יַעֲקֹב שְׁלֹם** (בראשית לג יח)
מ. איסור אמירה לנכרי באיסור דאורייתא הוא משום שבות, שפירושו איסור מדרבנן לבקש מגוי שיעשה בשביל היהודי מלאכות האסורות לעשות בשבת או ביום טוב או בחול המועד. האיסור אינו רק באמירה מפורשת או ברמיזה, אלא אף אם לא אמר לגוי דבר, והגוי עשה מעצמו מלאכה עבור ישראל, אסור חכמים על יהודי ליהנות ממנה אם נעשתה למענו בשבת או יום טוב. **מה הטעם** שביום טוב של ראש השנה מותר להגיד במפורש לנכרי להביא לו שופר אפילו שעל ידי כך הנכרי יחלל את היום טוב בגלל בקשתו של היהודי, כגון אם זה מעבר לנהר או בראש האילן.
נ. וְאֶקְחָה פֶת לְחֵם וְסִעֵדוּ לְבָבְכֶם אַחַר מַעֲבָרוֹ כִּי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל עֲבָדְכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן מַעֲשֵׂה פֶאֶשֶׁר דְּבַרְתָּ. (בראשית יח ו) לכאורה היה למלאכים לומר לאברהם **כֵּן נַעֲשֶׂה** כאשר דיברת מדוע אמרו **כֵּן מַעֲשֵׂה**.
ס. שימש כשר הצבא של יבין מלך חצור. היה שותף במספר מלחמות בין שבטי ישראל לבין ממלכת חצור שבמהלכו צבא ישראל מלוחמים משבטי זבולון ונפתלי ניהל קרב עם צבאו של יבין מלך חצור שבראשו עמד שר צבאו הקרב הסתיים בניצחון שבטי ישראל, במנוסתו ביקש מי שתיה מיעל, זו השקתה אותו בחלב, המתינה שיירדם ותקעה באמצעות מקבת את יתד האוהל אל תוך רקתו, וכך המיתה אותו. מבני בניו למדו. תורה בירושלים וי"א שהכוונה לרבי עקיבא. והקשר שלו לתקיעת השופר בראש השנה.
ע. ראייה בהפטרה למה שמוכא בחז"ל שהרואה בחברו דבר שאינו הגון צריך להוכיחו, בדבר שאין בו איסור תורה, שהרי באיסור תורה הוא נלמד מדיו הוכח תוכיח.
פ. וְכַעֲסַתָּה צָרְתָּה גַם כַּעֲסָה בַעֲבוּר הַרְעַמְתָּ כִּי סָגַר יְ-הוָה בַּעַד רַחֲמָהּ. וְכֵן יַעֲשֶׂה שְׁנָה בְּשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְ-הוָה כֵּן מַכְעִסְנָה וְתַבְכָּה וְלֹא תֹאכַל. (שמואל א ז) מדוע כעסתה ביותר דווקא בעלותה בית ה' שהרי נאמר **בַּעֲבוּר הַרְעַמְתָּ**, ועוד מדוע לא כעסתה בכל ג' רגלים ודווקא מידי שנה היינו בראש השנה.
צ. וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא הוֹאֲלֵתִי לְדָבָר אֵל אֲדֹנָי וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֲפָר. (בראשית יח כז) דרש רבא: בשכר שאמר אברהם אבינו **וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֲפָר** זכו בניו לשתי מצוות - עפר סוטה ואפר פרה. והא איכא נמי עפר כיסוי? התם הכשר מצוה איכא, הנאה ליכא. (ילקוט שמעוני). **לכאורה** קי"ל דמצוות לאו להנאה ניתנו, כיצד קיבל אברהם שכר על מה שאמר **וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֲפָר**.
ק. הראשון שתקע בשופר בעולם, ומתי.
ר. איתא בירושלמי - [ברכות פ"ד ה"א]- תניא. א"ר אבא בשם ר' לוי. חנה ע"י שהרבחה בתפלה קצרה ימיו של שמואל. שאמרה (ש"א א') **וישב שם עד עולם** והלא אין עולמו של לוי אלא חמישים שנה, דכתיב **וּמִבֶּן חַמְשִׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְבָּא הָעֶבְדָּה** (במדבר כה) הוא שהכתוב אומר (משלי יד כג) **כָּל עֵצָב יִהְיֶה מוֹתֵר וְדָבָר שֶׁפְתִימִים אֵף לְמַחְסוֹר**. לכאורה למדו חז"ל מהפסוק גם כי **תְּרַבּוּ תְּפִלָּה אֵינֶנִּי שְׁמַע** (ישעיהו א טו) מכאן שכל המרבה בתפילה נענה.
ר. **כִּי הִיטִי לְיִשְׂרָאֵל לֵאב וְאֶפְרַיִם בְּכָרִי הוּא**. (ירמיה לא ח) מה הטעם שהזכיר דווקא את שבט אפרים ומדוע קורא לו **בְּכָרִי**.
ר. לא אד"ו ראש.
ש. וְאַבְרָהָם בֶּן מֵאָת שָׁנָה בְּהוֹלֵד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ. (בראשית כא ה) מאחר וכתוב **וְאֶת פְּרִיטִי אַקִּים אֶת יִצְחָק אֲשֶׁר תִּלְד לְךָ שְׁרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה הַאֲחֵרָת**. (בראשית יז כא) לשם מה נאמר שבן מאה שנה היה, והרי נצטווה על המילה בגיל תשעים ותשע שנים.
ת. כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים חוץ מארבעה דברים. ראשי תיבות **תשרי**.

תשובות

- א. אפרו של יצחק נראה לפני כאילו הוא צבור ומונח על גבי המזבח. (רש"י – מדרש ספרא שם)
- ב. בית המקדש וכן בכל מקום שגלו אליו הסנהדרין (בי"ד גדול). *
- ג. גויים שתוהים על הראשונות אם לא הטיבו להם – אסור ליהודי להתנהג כמותם. אבל ישראל שליבו לשמים אם הרעו לו אינו קורא תגר אלא תולה היסטוריה בעוונות (רש"י ר"ה ד.) **א"נ** הנותן צדקה בשביל שיחיה בנו נחשבת הנתינה לשם שמים לפי שעל ידי זה יתגדל שמו יתברך בעולם בעוד יהודי השומר תו"מ וזהו גם רצון ה', משא"כ בגוי מטרתו היא רק עבור הבן. (בית הלוי) **א"נ** דווקא במצוות צדקה הרי זה צדיק גמור בשאר המצוות לא. משום שהחיה את נפשו של העני ואין נפק"מ מה חשב בעת שנתנה משא"כ במצוות אחרות אם יש בה מחשבה על שכר פחת ערך המצווה. (אהבת ציון)*
- ד. דינא קשיא הוא – וכן אמרו חז"ל אל יגדל אדם עז בתוך ביתו ק"ו בעשרת ימי תשובה. (בן איש חי פר' נצבים בשם הזהר)*
- ה. הרהרו תשובה בלבם בני קורח במחלוקת קורח ועדתו וניצלו. (ב"ר יח) להראות כמה גדול כוחו של התשובה ואפילו בהרהור. **א"נ** משום שמזמור זה הינו מעין שיר של יום ביום ראש השנה שהוא יום המלכת ה' יתברך בעולם, משום שכתוב בו **עֲלֵה אֱלֹהִים בְּתַרוּעָה יְיָ-הוֹדָה בְּקוֹל שׁוֹפָר** (טללי אורות)
- ו. **וַיִּנְן וְשָׂרָא לֹא שְׂתִיתִי** (שמואל א טו) אמר רבי אלעזר מכאן לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו. והכא מיירי באיסור דרבנן או בדבר מגונה. (ברכות לא):
- ז. זכות העקידה רוצים לעורר, לפי שיצחק נעקד יד ורגל בפני עצמו. (פעמיים) איתא בגמרא (שבת נד.) **אָמַר רַב יְהוֹדָה: "עֲקִידַת יָד וְרַגְלֵי קִיְצָקָה בְּן אֲבָרְהָם. פֶּרֶשׁ"י** - אחד מן הידיים ואחד מן הרגלים כובל ביחד. ולכן אומרים בתפילת מוסף בר"ה **ועקדת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור.** (ברכת יעקב - דרוש מו)
- ח. הציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא אפילו את עצמו, וצריך שיתקע לו בן חורין להוציאו. (שו"ע או"ח תקפ"ט ה)
- ח. חלה, נדה, הדלקת הנר ר"ת **חנה**. אמרה חנה לפני הקב"ה על שָׁלַשׁ עֲבֻרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בְּשִׁעַת לֵידָתָן, על שָׂאִינָן זְהִירוֹת בְּנִדָּה, וּבִסְלָה, וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר (משנה שבת ב ו). ואני זהירה בשלושתן.
- ט. טענתו של דוד המלך היתה שממה נפשך אין לדון אותו כלל. לפי שאמרו חז"ל (ראש השנה ה:) מלך וצבור – מלך נכנס תחילה לדין. ב' טעמים בדבר **הטעם האחד** - לפי שאין זה דרך ארץ להשהות את המלך בחוץ. **הטעם השני** – לפי שאם יכנסו הציבור תחילה ויעוררו חרון אף ה' בדינם, עלול ה' להרבות חרונו ולפרוק זעמו על מי שיכנס אחריהם לדין. וזהו שאמר דוד המלך ע"ה **וְאֵל תְּבוֹא בְּמִשְׁפַּט אֶת עַבְדְּךָ הַיּוֹנָן הַמֶּלֶךְ כֹּלל**, לא ראשון ולא אחרון, לא אחרון משום שני הטעמים הנ"ל, ולא ראשון משום שהרי **פִּי לֹא יִצְדַק לִפְנֵיהֶם כָּל חַי**. – העם שידונו אחריו. (חת"ס)
- י. ירח האיתנים. וכן החודש השביעי.*
- י. יובל – איתא בגמרא (ערכין יב.) **בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגִלוּתָנוּ בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה בְּעֶשְׂרִים לַחֲדָשׁ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הִקְטִה הָעֵיִר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הִקְטִה עָלָי יְד יְיָ-הוֹדָה** (יחזקאל מ א). איזו היא שנה שראש השנה שלה הוא בעשור לחדש, הוי אומר: זה שנת היובל, המתחילה ביום הכיפורים. כפות לא אומרים לגביו החי נושא את עצמו. מאחר והקב"ה ציווה את אברהם ו**הַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֵלָה** הציוויו הוא שאברהם הוא שיעלה את יצחק לעולה. חשש יצחק שאם לא יהיה קשור עלול הוא לסייע בעצמו לעקידתו ואם כן לא יקיים אברהם את המצווה בשלימות לפי שהחי נושא את עצמו (שבת צד.) לכך ביקש שיעקוד אותו שהרי בכפות לא אומרים לגביו החי נושא את עצמו. (שות בנין שלמה תקצו.) **א"נ** תרגום יונתן - ואֲוֹשִׁיט אֲבָרְהָם יַת יְדֵיהּ וְנָסִיב יַת סִפִּינָא לְמִיכַס יַת בְּרִיָּה עֵנִי וְאָמַר יִצְחָק לְאָבִיו **כְּפוֹת יְמֵי יְאוֹת דְּלֹא אֶפְרָכִיס מִן צַעֲרָא דְנַפְשִׁי וְנִדְחֵי לְגוֹבָא דְחַבְלָא וְיִשְׁתַּכַּח פְּסוּלָא בְּקַרְבְּנֵי**. לולב, מגילה. גזירת חכמים היא שמא יטלטל את הלולב ארבע אמות ברשות הרבים וכן במגילה. **שְׁלֹם** ר"ת שופר לולב מגילה. פרש"י - וַיִּחַן אֶת פְּנֵי הָעֵיִר – (בראשית לג יח) עָרַב שִׁפְתַּי הָיָה. כתב והרמב"ן ורבותינו אמרו (ב"ר עט) נכנס עם דמדומי חמה וקבע לו תחומין.
- מ. מצווה היא - ובמקום מצווה לא גזרו חכמים. (שו"ע או"ח תקפו כא)
- נ. נראו כאוכלים היו המלאכים ואולם בפועל הם לא אכלו, ולפי שלא רצו להוציא דבר שקר מפהם לכך אמרו **פֶּן תַּעֲשֶׂה. א"נ** משום שלא רצו להטריחו לפי שהיה חולה ולפי שצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה לכך אמרו לו **פֶּן תַּעֲשֶׂה פְּאֲשֶׁר דְּבִרְתָּ – שֵׁלָא תוֹסִיף עַל דְּבִרְתָּ.** (שו"ת בנין שלמה)
- ס. סיסרא – בעד הסלון נִשְׁקָפָה וְתַנְיָב אִם סִיֶּסְרָא, בעד האֶשְׁנָב. מדוע בָּשַׁשׁ רָכְבוּ לְבוֹא, מדוע אֶחָרוּ פְּעַמֵּי מְרַקְבּוֹתָיו. חֲכָמוֹת שְׁרוּתֵיהּ מַעֲנִינָה; אָף הִיא תִּשָּׁבַע אֲמָרֶיהָ לָהּ. הֲלֹא יִמְצָאוּ יִחְלְקוּ שָׁלָל, רַסֵּם רַחֲמַתִּים לְרֵאשׁ גִּבְרָ, שָׁלָל צְבָעִים לְסִיֶּסְרָא, שָׁלָל צְבָעִים רַקְמָה. צְבָע רַקְמַתִּים לְצֹאֲרֵי שָׁלְלוֹ. (שופטים ה כח-ל) איתא בחז"ל (תוס ר"ה לג: ד"ה שיעור) דמאה קולות של תקיעת שופר הם כנגד מאה פעיות דפעיה אימיה דסיסרא. **דְּכַתִּיב וְתַנְיָב אִם סִיֶּסְרָא** (שופטים ה כח) *
- ע. **עַד מָתִי תִשְׁמְרִינִי הַסִּירִי אֶת יַיִנְךָ מֵעֲלִיךָ.** (שמואל א יד) אמר רבי אלעזר מכאן לרואה בחברו דבר שאינו הגון שצריך להוכיחו. (ברכות לא.)
- פ. פקידת עקרות בראש השנה הוי. ואיתא בחז"ל בזכות קיום הנדרים זוכים לבנים. על כן בראש השנה בקיום נדריו רצתה חנה לבקש שם על בנים בזכות קיום נדריו. וכיוונה פנינה לצערה עד הרעימה בתרעומת לומר לה שאם תאמר הלואי לא עליתי הוי כמי שתוהה על הראשונות ותאבד זכותה ומצוותה. ואיתא בחז"ל שבכיה של צער בראש השנה מזיק אלא אם כן זה על דרך בכיה של שמחה. כמו שאמר עזרא (נחמיה ח י) לכו אֶכְלוּ מִשְׁמָנִים וְשָׂתוּ מִמֵּתִיקִים וְשָׁלְחוּ מִנּוֹת לְאִין נְכוֹן לוֹ פִּי קְדוֹשׁ הַיּוֹם לְאֹדְנֵינוּ וְאֵל תַּעֲצִבוּ פִּי חֲדוֹת יְיָ-הוֹדָה הִיא מַעֲזָבָם. (חת"ס מועדים – ר"ה) *
- צ. צער ובושת יש במצוות אלו לפי שיבמתו רוקקת בפניו וכן בסוטה לפי שהכהן סותר את שערות ראשה. (רבינו יהודה החסיד)
- ק. קב"ה במתן תורה שנאמר וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיֵּת הַבְּקָר וַיְהִי קֶלֶת וּבְרָקִים וַעֲנַן כְּבֹד עַל הָהָר וְקָל שִׁפְרָה חֲזָק מֵאֵד וַיִּחַרְדוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵה. (שמות טו טז) ואיתא בפרקי דר"א - אילו של יצחק לא היה בו דבר לבטלה קרנו של שמאל הוא שתקע בו בהר סיני, קרנו של ימין יתקע בו לעתיד.
- ר. רבים יכולים להרבות בתפילה, יחיד לא ירבה בתפילה כעובדא דחנה. (ירושלמי ברכות לא.)
- ר. רוב ישראל הם עשרת השבטים – היו במלכות אפרים תחילה כשנחלקה המלכות, ואח"כ קראו בשם אפרים. ולפי שניתנה הבכורה ליוסף לכך קורא לו בכורי, וכן לומר חביב הוא עליי כבן הבכור לאביו. תרגום יונתן - וְאֶפְרַיִם חָבִיב הוּא קְדָמִי. (רד"ק)
- ר. ראש השנה ביום הראשון, לא יכול לחול בימים א' ד' ו'.*
- ש. שבחו מספר, שבדרך כלל הנוגד מזקן וזקנה הוא חלש ולכן חוששים למולו לשמונה ימים וממתנים לו עד שיהיה בן חודש, ואעפ"כ מל אותו לשמונה ימים. (תולדות יצחק) **א"נ** שלא חס על היותו בן זקונים על אף שהיה בן מאה שנה כשנולד יצחק (ספורנו). **א"נ** רצה לומר שהיה אברהם בן מאה שנים שלמות, נמצא שימי ההריון של יצחק היו שנים עשר חודש. (רד"ק.)
- ת. תלמוד תורה, שבתות, ראשי חודשים, ימים טובים, ר"ת **תשרי**. דאיתא בגמרא (ביצה טז.) כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים חוץ מהוצאת שבתות והוצאת י"ט והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו.*

מקורות / חידויו *

ב. משנה ראש השנה – (פ"ד א-ב) יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה. משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי, שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין. אמר רבי אליעזר, כשהתקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין, לא התקין אלא ביבנה, אמרו לו, אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין. ועוד זאת הייתה ירושלים יתרה על יבנה – שכל עיר שהייתה רואה ושוועתה וקרובה ויכולה לבוא, תוקעין בה; וביבנה, לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד. כתב הרמב"ם (הלכות שופר וסוכה וילול פ"ב ה"ט) והוא שיהיה סמוך בארץ ישראל תוקעין בו בשבת. ואין תוקעין בשבת אלא בבית דין שקידשו את החדש אבל שאר בתי דינים אין תוקעין בהן אף על פי שהן סמוכין. ואין תוקעין אלא בפני בית דין גדול בלבד כל זמן שהן יושבין ואפילו נגנעו לעמוד ולא עמדו תוקעין בפניהם. אבל חוץ לבית דין אין תוקעין. ולמה תוקעין בפני בית דין מפני שבית דין זריזין הן ולא יבאו התוקעין להעביר השופר בפניהם ברשות הרבים שבית דין מזהירין את העם ומודיעין אותן.

ג. דרך חיים למהר"ל מפראג – **ושואלים על זה איך אמר אל תהיו כעבדים המשמשים לקבל פרס**, והלא כל התורה מלא מזה למען ייטב לך ולמען יאריכון ימך וכן במקומות הרבה, ועוד הרי אמרינו בפרק קמא דבבא בתרא (י':) האומר סלע זו לצדקה על מנת שיחיה בני הרי זה צדיק גמור, ואיך אמר אלא הו' כעבדים המשמשים את הרב שלא לקבל פרס, ועוד קשה מה שאמר ויהא מורא שמים עליכם ולא אמר ויהא מורא המקום עליכם או מורא הקב"ה עליכם. ופירוש הוא צדיק גמור, כי הטוב לישראל היא רצונו ויתברך, וא"כ בזה שאמר שיהיה בן עולם הבא זהו רצון הש"י. ואין פ"י צדיק גמור גדול, אבל פירושו צדיק בלי חסרון וכלי תוס' חסידות, אבל מדה העלינה שיהיה נקרא עובד מאהבה לגמרי אין לו אם משמש על מנת לקבל פרס, ובפ"י אמרו כך בפ"ק דע"ז (י"ט) **במצותיו חפץ מאד** אמר רבי אליעזר במצותיו חפץ ולא בשכר מצותיו כדתנן הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, הרי לך מבואר כי עיקר המצוה שיחפץ במצותיו, וע"ז אמר דוד (תהלים א') **אֲשֶׁרִי הָאֵישׁ**, כלומר שהוא האיש המאושר על כל כאשר במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו, אלא דמ"מ צדיק הוא אף אם עובד שיהיה בן עולם הבא, והתורה דברה מזה הצדיק ולכן אמר **למען ייטב לך**. ואפשר לפרש שאין הכתוב מדבר שיעשה תכלית כוונתו אל הטוב דהיינו השכר, אבל הכתוב אמר שכך יהיה נמשך מהש"י הטוב, אבל שיעבוד בשביל זה להקב"ה זה אינו, אבל עיקר העבודה שיהיה עובד הש"י בשביל אהבה ולא ישים תכליתו כלל אל השכר המגיע, רק שהשכר נמשך מן הש"י מעצמו. ואין פ"י **למען ייטב לך** שיעשה המצוה בשביל זה, שכן כתיב ג"כ **למען ספות הנהו וגו'** וכמו שפ"י הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה, רק שהכתוב ר"ל כי דבר זה נמשך ממנו. וכן **למען ייטב לך**, ואין הפירוש שיעבוד את הש"י בשביל הטוב רק שעמום נמשך מזה, ופ"י ברור הוא שאין ראוי שיהיה עיקר העבודה בשביל זה, ומה שלא אמר תהיו עובדים מאהבה, כי לא היה משמע שיהיה אוהב הש"י מצד עצמו ולא בשביל טוב שעשה לו או שיעשה לו, רק היה משמע שכל מי שעשה הש"י טוב אליו יש לו לאהוב אותו ויעבוד אליו, כי גם זה אהבה היא שהרי אוהב אותו יתברך בשביל הטוב שעשה לו, ולפיכך אמר שיהיו משמשים שלא לקבל פרס שאין עיקר העבודה כך, אף כי בוודאי וברור שהוא צדיק גמור כאשר עובד הש"י הן בשביל הטוב שעשה או בשביל הטוב שיעשה, אבל עיקר העבודה שיהיה את הש"י ויחפץ לעשות מצותיו ובוזה יש לו דביקות בו יתברך מצד עצמו. ויש אשר האריכו דברים בפ"י זה, ונטו מדברי חכמים ומדרך האמת, כי הדברים האלו ברורים. ואיך לא יהי' הדבר הזה פשוט, שעיקר האהבה כאשר אוהב את הש"י מצד עצמו כאשר יכיר גדולתו ורוממותו, והוא אמת ודבריו ומצותיו אמת ולכן הוא אוהב לעשות מצותיו, והוא בוודאי יותר ממי שהוא עובד הש"י בשביל הטובה שעשה לו או שיעשה לו, ולפיכך אותן הדברים הם יוצאים מדעת חכמים ז"ל.

ד. כתב ה'בן יהודה' – ובוזה מובן הטעם כאן שאומר עזי דבי טבחה וכו' כי העזים מאחר שהם מצד כוחות הדינים, לכך השידים תאותם להתאחו ולהדבק בעזים יותר. ולכן זה שירצה לרחק השידים מעליו מורה להם מקום על העזים שתאותם וחמדתם בהם טפי, ולכן אמר דבי טבחה כי באלו יש להם תאוה יותר להתאחו בהם כי דבי טבחה שם הוא פועל הדין שנעשה בשחיתה. (מגילה ג.)

י. רבי אליעזר אומר: **מִנְיַן שֶׁתְּשַׁרְי נִזְלָדוּ אֲבוֹת — שְׁנַאֲמַר: "וַיִּקְהָלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כִּלְ אִישׁ וַיִּשְׁרָאֵל בְּנֵרְחַ הָאֵיתָנִים בְּהֶגֶן"** (מלכים א' ח ב) **יִרְחַ שְׁנִזְלָדוּ בִּזְ אֵיתָנֵי עוֹלָם**. (ראש השנה יא.)

ס. איתא בספר עשרה מאמרות (מאמר חיקור דין ח"ה פ"א) שרבי עקיבא יצא מסיסרא שהיה עם יעל אשת הקיני. וכ"כ רבינו ניסים גאון (ברכות כו':) שגרס בסנהדרין (צו':) מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים מאן אינון רבי עקיבא.

פ. איתא בחז"ל – אלקנה היה עולה לשילה ארבע פעמים בשנה. שלוש מן התורה ואחת שקיבל עליו בנדבה, והיא בראש השנה.

כתב בשערי אורה – תדע לך אותה הצדקת כל שערי היכלות היתה יודעת, וכל מעשיה היו בכוונה ידועה להיכנס לחדרי מרכבה, מה כתיב בתריה **וַתֵּדַר נָדָר וַתֹּאמֶר יְ-הוָה צְבָאוֹת אִם רָאָה אֲמַתְּךָ וַזְכַּרְתִּינִי וְלֹא תִשְׁכַּח אֶת אֲמַתְּךָ** (שמואל א' א יא) הגיעה עד הבינה שהיא מושכת הבנים מן הכתר **י-הוָה צְבָאוֹת** במקום תולדות כל הנבראים נכנסה ונתכוונה.

פיוט ונתנה תוקף לרבי אמנון ממגנצא – **פְּרָאֵשׁ הַשְּׁנָה** פְּתַחְבּוֹן וְבִיּוֹם צוֹם כְּפֹרֵר יִתְחַמְּוּ **כְּמָה יַעֲבִירוּ** (מלשון עיבור הוא הריון) **וְכַמָּה יִפְרְאוּ** מִי יִחְנֶה וּמִי יִמּוֹת. יום ראש השנה הוא יום נורא יום דין ומשפט על כל יצורי תבל, מכל מקום אינו יום עצבוני, ואדרבא דווקא בחזויות הלב של תשובה ואהבה ודביקות ובכיה של שמחה **בְּשִׂמְחָה יִגִּילוּן כָּל הַיּוֹם** (תהלים פט ז) **ר"ת בכי"ה**, אבל עצבות ושברון לב לא יזכר ולא יפקד כי הוא מסטרא דקליפה וסטרא דדינא (זוהר ח"א עא) ואין לעורר דין ביום ההוא. (חת"ס שם)

ר. **לא אד"ו ראש** – כאשר המולד חל בימים ראשון, רביעי או שישי בשבוע (א', ד', ו' בהתאמה).

"מולד זקן בן תדרוש" כאשר המולד חל ביום מתאים אך לאחר חצות היום (בדרך כלל ראש השנה יידחה ביום נוסף עקב "לא אד"ו ראש").

"גטר"ד בשנה פשוטה גרוש" כאשר בשנה פשוטה המולד חל ביום שלישי לאחר השעה התשיעית מתחילת הלילה ועוד 204 חלקים.

"בט"ו תקפ"ט אחר מעוברת עקור מלשורש" כאשר בשנה שאחרי שנה מעוברת המולד חל ביום שני לאחר השעה החמש עשרה (טו שעות) מתחילת הלילה ועוד 589 חלקים (תקפ"ט חלקים). בשנה שאחרי שנה מעוברת.

ת. שיטה מקובצת – פירש מורי נר"ו הקדוש ברוך הוא קוצב מזונותיו של כל אדם שימציא לו ריוח כשיעורו. ואין בכלל אותו ריוח הוצאת שבתות וימים טובים אלא שאם הוסיף כלומר שמוציא עליהם הרבה הקדוש ברוך הוא מוסיף לו על אותו ריוח הקצוב תוספת מרובה ואם פחת כלומר שלא עשה כראוי לשבת וליום טוב פוחתין לו כלומר אין ממציאם לו ריוח הראוי להוצאת שבתות וימים טובים אלא כשיעור שהוציא בצמצום מוסיפין לו על אותו ריוח הקצוב לכל ימות השנה. ונמצא שהוא פחת מן ההוצאה הראויה לשבתות וימים טובים פוחתים לו מן הריוח הראוי לפרוע הוצאת שבתות וימים טובים. ואם מוסיף מוסיפין לו ריוח כנגדו עד כאן לשונו. ורש"י ז"ל פירש דהקדוש ברוך הוא גזור ופוסק מה ישתכר באותה שנה לצורך מזונותיו חוץ מהוצאת שבתות שלא פסק מה ישתכר לצרכן דאותה הוצאה ממציאין לו לאותה שעה או לאחר שעה. וכתב ז"ל ולפיכך יזהר מלעשות הוצאה יתירה בחול דאפשר שלא פסקו עליו כל כך מן השמים. וכתב הריטב"א ז"ל דלא דווקא הוצאת שבתות וימים טובים דהוא הדין לכל הוצאה של מצוה אלא נקט הני דרגילי ושכיחי. וכתבו בתוס' דכולן רמוזים בהאי קרא. **דלכו אכלו משמנים ושתו מממתקים** מירי בשבתות וימים טובים. **הַדָּת י-הוָה הִיא מַעֲזָם** זה מגדל בניו לתלמוד תורה כדכתיב **פְּקוּדֵי י-הוָה יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַחֵי לֵב**. לחם חוקי פירוש ויליף מיניה תלמוד תורה וכל דבר מצווה. **א"נ** תלמוד תורה נקרא חוק כדכתיב **חֻקֵי וּמִשְׁפָּטֵי יִשְׂרָאֵל**. (תהלים קמז ט) רבינו חננאל – תני כל מזונותיו של אדם של כל השנה קצובין לו מראש השנה חוץ מהוצאת שבתות והוצאת ימים טובים והוצאת בניו לת"ת שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו. ואמרינו מהאי קרא **תַּקְוֵנוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפֵר בְּכֶסֶף לְיוֹם חַגְנוּ פִי חֻק לְיִשְׂרָאֵל הוּא** (תהלים פא ד-ה) והאי חק מזונות הן כדכתיב **הַשְּׂרִיפֵנִי לַחֵם חֻקֵי** (משלי ל ח) וכתבי **וּאֲכַלּוּ אֶת חֻקֵם** (בראשית מז כב).

תוספות – כל מזונותיו של אדם קצובים כו' והוצאת בניו לתלמוד תורה. פ"י הכל נפקי מקראי דלעיל מזונותיו דשבת כדאמר לוו עלי ואני פורע תורה דכתיב **פִי הַדָּת י-הוָה הִיא מַעֲזָם** ו-הַדָּת הִיא תוֹרַת דְּכָתִיב פְּקוּדֵי י-הוָה יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַחֵי לֵב (תהלים ט).

שבעים פנים לתורה, לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת

התשובות אינם להלכה למעשה,

הערות והארות יתקבלו בברכה

לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

לקבלת העלון במייל נא לפנות לכתובת ramnadlan018@gmail.com